

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARIDA ESTETIK–INTELLEKTUAL TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Salimova Zilola

Buxoro davlat pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari sharoitida tarbiyalanuvchilarning estetik–intellektual tafakkurini rivojlantirish masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etilgan. Estetik tarbiya va intellektual rivojlanishning o'zaro uzviy bog'liqligi asoslab berilib, maktabgacha yosh davrida ushbu jarayonni samarali tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari, metod va vositalari yoritilgan. Shuningdek, tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi va ta'lim muhitining estetik-intellektual rivojlanishga ta'siri ochib berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, estetik tafakkur, intellektual rivojlanish, ijodiy faoliyat, pedagogik shart-sharoitlar, tarbiyachi kompetensiyasi.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va ijtimoiy taraqqiyot sharoitida shaxsning har tomonlama barkamol bo'lib shakllanishi jamiyat oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonning poydevori esa aynan maktabgacha ta'lim davrida qo'yiladi. Maktabgacha yosh bolaning psixik, aqliy, hissiy va estetik rivojlanishi uchun eng qulay va sezgir davr bo'lib, bu bosqichda shakllangan bilim, ko'nikma va malakalar keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam asos vazifasini bajaradi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida faqatgina bolalarga elementar bilimlar berish bilan cheklanib qolmasdan, balki ularning estetik didi, intellektual salohiyati, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, estetik–intellektual tafakkurni shakllantirish masalasi dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Estetik–intellektual tafakkur bolaning borliqni anglash, go'zallikni his etish, hodisa va jarayonlarga ongli baho bera olish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuv asosida qaror qabul

qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Shu sababli ushbu tafakkur turini maktabgacha yoshdan boshlab maqsadli va tizimli rivojlantirish pedagogika fanining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Pedagogik va psixologik adabiyotlarda “estetik tafakkur” va “intelektual tafakkur” tushunchalari alohida-alohida talqin etilgan bo'lsa-da, ularning o'zaro bog'liqligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Estetik tafakkur shaxsning go'zallikni idrok etish, san'at asarlarini tushunish, tabiat va jamiyatdagi estetik hodisalarga nisbatan hissiy munosabat bildirish qobiliyatini ifodalaydi. Intellektual tafakkur esa bilish jarayonlari — tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, xulosa chiqarish kabi aqliy faoliyat turlarini qamrab oladi. Maktabgacha yoshda ushbu jarayonlar ko'rgazmali-obrazli tafakkur asosida shakllanib, bolada mantiqiy fikrlash elementlari paydo bo'la boshlaydi.

Estetik–intelektual tafakkur esa yuqoridagi ikki jarayonning integratsiyasi natijasida vujudga keladi. Ya'ni bola nafaqat go'zallikni his qiladi, balki uni anglaydi, tahlil qiladi va unga nisbatan ongli munosabat bildiradi. Bu esa bolaning shaxs sifatida rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha yosh davri (3–7 yosh) bolaning estetik va intellektual rivojlanishida eng muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda bolalarda sezgi va idrok jarayonlari faol rivojlanadi, emotsional ta'sirchanlik kuchli bo'ladi, tasavvur va fantaziya kengayadi.

Bolalar atrof-muhitni asosan obrazlar orqali qabul qiladilar. Rang, tovush, shakl, harakat kabi estetik omillar bolaning tafakkuriga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois maktabgacha ta'lim jarayonida estetik muhit yaratish, ta'lim faoliyatini san'at, musiqa, adabiyot bilan uyg'unlashtirish katta pedagogik ahamiyatga ega.

Shuningdek, ushbu yosh davrida bolalarda savol berish, qiziqish bildirish, mustaqil fikr yuritishga intilish kuchayadi. Bu holat intellektual tafakkurni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoit yaratadi. Maktabgacha yosh — bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim davr bo'lib, aynan shu bosqichda estetik did, ijodiy fikrlash va intellektual salohiyatning poydevori qo'yiladi. Estetik–intelektual tafakkur bolaning atrof-muhitni go'zallik va mantiq uyg'unligida idrok etishi, mustaqil fikrlashi va ijodiy yondashuvini ifodalaydi.

Estetik tafakkur — bolaning go'zallikni sezish, baholash va yaratishga bo'lgan qobiliyati (rang, shakl, tovush, harakat orqali).

Intellektual tafakkur — tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish, muammo yechish kabi aqliy jarayonlar majmui.

Rivojlantiruvchi ta'lim muhiti yaratish

Estetik jihatdan bezatilgan xonalar

Ranglar uyg'unligi, milliy va zamonaviy bezaklar

Musiqqa, tasviriy san'at va konstruktor materiallarining mavjudligi

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning estetik–intellektual tafakkurini rivojlantirish pedagogik jarayonning murakkab va ko'p qirrali tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish ta'lim jarayonida qo'llaniladigan metod va vositalarning ilmiy asoslanganligi, tizimligi hamda bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mosligi bilan bevosita bog'liqdir. Estetik–intellektual tafakkurni rivojlantirish metodlari bolalarda go'zallikni idrok etish, fikrlash faoliyatini faollashtirish va ijodiy yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi.

1. Badiiy-ijodiy faoliyat metodlari

Badiiy-ijodiy faoliyat metodlari estetik–intellektual tafakkurni rivojlantirishda yetakchi o'rin tutadi. Ushbu metodlar orqali bolalar rang, shakl, kompozitsiya, ritm va uyg'unlik kabi estetik tushunchalarni amaliy faoliyat jarayonida o'zlashtiradilar. Rasm chizish, bo'yash, applikatsiya, kollaj, loydan va tabiiy materiallardan buyumlar yasash bolalarning tasavvurini boyitib, mustaqil fikrlash va ijodiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Badiiy faoliyat jarayonida bolalar o'z g'oyalarini erkin ifoda etishga o'rganadi, bu esa ularning intellektual faolligini oshiradi. Shu bilan birga, mazkur metodlar estetik did, sabr-toqat va ishni oxiriga yetkazish malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

2. Musiqiy-estetik tarbiya metodlari

Musiqiy-estetik tarbiya metodlari bolalarning hissiy sezgirligini oshirish, eshitish idrokini rivojlantirish va estetik zavqni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Musiqqa tinglash, qo'shiq aytish, ritmik harakatlar, musiqaga mos raqs elementlarini bajarish orqali bolalarda ritmni his etish, ohang va tovushlarni farqlash qobiliyati rivojlanadi.

Musiqiy mashg'ulotlar intellektual tafakkur jarayonlarini faollashtirib, xotira, diqqat va tafakkur tezligini oshiradi. Musiqqa orqali ifodalangan obrazlarni tahlil qilish bolalarda mantiqiy va obrazli tafakkurning uyg'un rivojlanishiga xizmat qiladi.

3. Badiiy adabiyot bilan ishlash metodlari

Badiiy adabiyot estetik–intellektual tafakkurni rivojlantirishning samarali vositalaridan biridir. Ertak, hikoya, she'r va topishmoqlar orqali bolalarning nutqi, obrazli fikrlashi, estetik his-tuyg'ulari va axloqiy qarashlari shakllanadi. Adabiy asarlarni o'qib berish, sahnalashtirish va mazmunini tahlil qilish bolalarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

Adabiy asarlar asosida savol-javoblar tashkil etish, voqealar ketma-ketligini aniqlash, qahramonlarga baho berish bolalarda mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi.

4. Didaktik va ijodiy o'yin metodlari

Didaktik va ijodiy o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar uchun asosiy faoliyat turi hisoblanib, estetik–intellektual tafakkurni rivojlantirishda keng imkoniyatlar yaratadi. Ranglarni farqlash, shakllarni taqqoslash, mantiqiy bog'lanishlarni aniqlashga qaratilgan o'yinlar bolalarning intellektual faolligini oshiradi.

Rolga kirib o'ynaladigan ijodiy o'yinlar esa bolalarda tasavvur, nutq va emotsional tafakkurni rivojlantiradi. O'yin jarayonida bolalar muammoli vaziyatlarni hal qilishga, muloqot qilishga va jamoada ishlashga o'rganadilar.

5. Tabiat bilan muloqot va kuzatish metodlari

Tabiat bilan muloqot estetik–intellektual tafakkurni rivojlantirishning muhim manbalaridan biridir. Tabiat hodisalarini kuzatish, o'simlik va hayvonot dunyosini o'rganish, fasllar almashuvini tahlil qilish bolalarda go'zallikni anglash, sabab-oqibat aloqalarini tushunish va xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Ekskursiyalar, sayrlar va oddiy tajribalar bolalarning bilish faolligini oshirib, atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantiradi.

6. Axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish

Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari estetik–intellektual tafakkurni rivojlantirishda samarali vosita sifatida qo'llanilmoqda. Multimediali taqdimotlar, audio va video materiallar bolalarning diqqatini jalb qilib, ta'lim samaradorligini oshiradi. Biroq ushbu vositalardan foydalanishda me'yor va pedagogik maqsadga muvofiqlik tamoyiliga amal qilish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qaror va farmonlar to'plami. – Toshkent, 2017–2023.
- 2.O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2022.
- 3.Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
- 4.Qodirova F.R. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
- 5.Mavlonova R., Rahmonqulova N. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2017.
- 6.Vygotskiy L.S. Bola psixik rivojlanishining asoslari. – Moskva: Pedagogika, 2005.
- 7.Leontev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva: Politizdat, 2004.
- 9.Abdullaeva M., Karimova D. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish. – Toshkent, 2020.
- 10.Nazarova G. Estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2018.